

ВІДОМЕ Й НЕВІДОМЕ ПРО АДАМА БАРЦИЦЬКОГО

Ростислав Пилипчук

Адам Барцицький – досі не розгадана загадка музикознавства і театрознавства. Знаємо, що жив і працював у Харкові у 20–30-х роках XIX ст. Проте не знаємо конкретних дат його життя, місць народження і смерті, досі не виявлено усіх його творів. Навіть прізвище його пишуть по-різному: російською мовою – Барцицкий і Барсицкий, українською – то Барціцький, то Барцицький, то Барсіцький, то Барсицький. Друге ім'я передають у німецькому варіанті: то Йоганн, то калькою з російського написання цього німецького варіанту: Іоганн. Насправді ж, як свідчить давній польський географічний словник, на польській етнічній території існували два села з назвами Барце (Barcie) і одно – Барціце (Barcise)¹, отож польське прізвище Barcicki, яке по-російському передають аналогічно – Барцицкий, має по-українському писатися: Барцицький (оскільки, згідно з чинним правописом, слов'янські географічні назви і прізвища у нашій мові зберігають первісну мовну основу, а суфікси передаються по-українському; в даному випадку маємо справу з двома українськими суфіксами: *-иць-* і *-кий*). Але для історичного колориту в усіх наведених нижче цитатах зберігаються авторські написання.

Після тривалого забуття про А. Барцицького стали згадувати літературознавці та історики міста Харкова, а згодом – музикознавці, театрознавці. Характеризуючи літературну творчість російського поета, професора Харківського університету Олександра Склабовського, літературознавець і фольклорист М. Сумцов відзначив: “В позднейших стихотворениях Склабовского усиливается музыкальный элемент, улучшается внешняя форма стиха, куплеты приобретают округленность, и все чаще и чаще пробиваются серьезная мысль и художественный образ. Таковы небольшие лирические произведения “К мураве”, “Одиночество”, “Песенка”, “Разлука” и некоторые другие в “Украинском журнале” 1824–1825 годов. Один из

лучших харьковских музыкантов того времени Барцицкий положил “Разлуку” на ноты, но произведение “отличного виртуоза”, как выразился о нем Склабовский, не могло быть издано “за недостатком средств относительно гравирования”. Любопытно, что Барцицкий искал хорошего гравера для приглашения в Харьков и собирался издавать с 1825 г. украинский музыкальный журнал, но, по-видимому, дело это не выгорело”². Це була чи не перша друкована інформація про А. Барцицького через шістдесят-сімдесят років після останньої згадки про нього в російськомовній пресі. Автори двотомної “Истории города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год)” Д. Багалій і Д. Міллер подають про А. Барцицького вельми скупо, але нову інформацію: “В альманахе “Утренняя звезда” (1833 г.)³ были напечатаны ноты к оперетте Котляревского “Наталка Полтавка”, сочинения А. И. Барцицкого – это тогдашний харьковский композитор”⁴. Ім'я А. Барцицького стало часто з'являтися у повоєнні десятиліття на сторінках загальних нарисів історії української літератури (у зв'язку з “Наталкою Полтавкою” І. Котляревського) та історії української музики. Наприклад, зіславшись на згадану вище працю Д. Багалія і Д. Міллера, Л. Архімович і М. Гордійчук у своєму нарисі життя і творчості М. Лисенка у 1952 р. пишуть: “Першим, хто обробив музику до “Наталки Полтавки”, був харківський композитор Барцицький. 1833 р. він надрукував у харківському альманасі “Утренняя звезда” ноти до оперети Котляревського, але музика ця не набула популярності”⁵. Обоє автори не заглянули безпосередньо до названого альманаху, щоб пересвідчитись, які саме ноти там надруковані. У другому виданні цієї монографії (1963 р.) змінено два слова: правильне прізвище “Барцицький” на помилкове “Барсицький” і слово “першим” – на “одним з перших” та зроблено дві примітки: в одній уже названо усі три пісні, у другій – сказано, що в бібліотеці

Маріїнського театру в Санкт-Петербурзі зберігся оркестровий матеріал музики А. Колосова до “Наталки Полтавки” і висловлено припущення, що ця музика створена так само, як музика А. Барцицького, на початку 30-х років XIX ст., про що свідчать дати виконання п’єси, проставлені оркестрантами на окремих сторінках оркестрових партій⁶. Цю саму редакцію тексту повторено і в третьому виданні книжки (1992 р.)⁷. Але ж немає ніяких підстав вважати, що А. Барцицький написав свою музику до п’єси саме на початку 30-х років XIX ст. (це могло статися й набагато раніше), він тільки подав до друку у 1833 р. ноти обробок мелодій трьох пісень з “Наталки Полтавки”. Крім того, А. Колосов міг написати свою музику не раніше кінця 30-х років XIX ст., коли І. Срезневський отримав від І. Котляревського дозвіл (1837 р.) друкувати п’єсу у підготовленому ним, І. Срезневським, першому випуску “Українського збірника” (1838)⁸. Ще до виходу збірника друком п’єса, щоправда, не повністю, а у фрагментах, з’являється на сценах імператорських театрів обох столиць Російської імперії, а саме: 10 і 15 грудня 1837 р., 4 і 7 лютого 1838 р. та 27 січня, 24 квітня, 22 травня 1839 р. – у Малому театрі в Москві (за участю М. Щепкіна) та 5 травня 1838 р. в Александринському театрі в Санкт-Петербурзі⁹. Дивно, що ніхто з українських музикознавців не зацікавився нотами музики А. Колосова, не описав їх і не проаналізував.

Л. Архімович у своїй монографії “Українська класична опера” (1957 р.), уперше характеризує усі три обробки А. Барцицького: “Протягом тривалого сценічного життя “Наталки Полтавки” музику її неодноразово обробляли різні композитори. Першим серед них після Котляревського був Адам Іоганн Барсіцький, який 1833 р. надрукував у харківському альманасі “Утренняя звезда” три пісні до п’єси Котляревського в перекладенні для голосу з супроводом фортепіано: “Віють вітри”, “Дід рудий” та “Ой я дівчина Полтавка”. Принцип обробок Барсіцького – звичайний для того часу гомофонно-гармонічний. Вокальна лінія обох пісень Наталки дає уявлення про те, в якому вигляді вони тоді побутували: у порівнянні з пізнішими

варіантами ці пісні дещо чутливіші (завдяки форшлагові на ввідному тоні ладу в пісні “Віють вітри”, хроматизмам і тріолям – в “Ой я дівчина Полтавка”). Для пісні “Дід рудий” узято одну з відомих і тепер на ці слова мелодій. Супровід усіх трьох пісень – головним чином акордовий – побудовано на основних функціях ладу, ніяких спроб розкриття своєрідних ладо-тональних барв ще нема. Але це цілком закономірно для української музики початку XIX ст.: відомо, що тільки Лисенко почав звертати увагу на ладову своєрідність українського музичного фольклору, підкреслюючи її у своїх обробках народних пісень. В обробках Барсіцького відчувається разом з тим подібність до деяких зразків вокальної лірики Варламова”¹⁰.

Це спостереження було першою в нашому музикознавстві розгорнутою оцінкою музичної творчості А. Барцицького. До його прізвища, згаданого в цій цитаті, було додано таку підрядкову примітку: “Адам Іоганн Барсіцький (або Барціцький), поляк з походження, тривалий час жив у Харкові, де працював учителем музики в жіночому інституті. Був також піаністом-виконавцем. Відомий він і як диригент та композитор”¹¹. Очевидно, авторка почерпнула кальку з німецького написання другого імені Барцицького – Іоганн (Johann) із тоді ще неопублікованої праці Й. Миклашевського, про яку – далі; насправді Барцицький, як поляк, мав би називатися Адам-Ян (Jan).

У різних варіантах та в скороченому вигляді ця інформація повторена у загальних нарисах історії української музики, в яких була співавторкою Л. Архімович¹².

Цікаві спостереження щодо А. Барцицького зробила авторка першої монографії про Петра Сокальського – Т. Каришева (1959 р.): “У жодній біографії П. П. Сокальського не вказано, в кого саме він навчався музики. Збереглися тільки його власні записи під заголовком “К истории моей музыкальной карьеры”¹³, – пише дослідниця і далі цитує один із таких записів (у перекладі з російської мови, ясна річ), що зберігається у фондї П. Сокальського в теперішньому Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, за № 1-38424: “1. Спочатку був дідусь.

2. Навчання в Барсицького <...>¹⁴. А ще далі Т. Каришева висловлюється: “Чи довго тривало навчання у Барсицького, чому й коли воно закінчилось, ми не знаємо. Не знаємо й того, чи керував Барсицький першими спробами Сокальського в галузі композиції, які відносяться до 1845 року”¹⁵.

Насправді ж авторка не скористалася фактами, які вона сама й наводить у своїй монографії, для припущення щодо часу навчання П. Сокальського в А. Барцицького. Відомо ж бо, що П. Сокальський народився 1832 року і з шестирічного віку провчився упродовж двох років у харківській німецькій (лютеранській) школі, а на восьмому році, тобто 1840 року, був прийнятий відразу до другого класу одного з найкращих у Харкові приватних навчальних закладів – пансіону Зимницьких, який мав п'ять класів і славився хорошим складом учителів¹⁶. Чому б не припустити, що саме в цьому пансіоні Зимницьких серед цих хороших учителів був і А. Барцицький, під керівництвом якого школяр П. Сокальський, що провчився тут до тринадцятирічного віку, тобто до 1844/45 навчального року, й здобув початкову музичну освіту?

Т. Каришева прокоментувала процитоване нею свідчення П. Сокальського про один з перших двох етапів його музичного навчання: “Слова “Навчання в Барсицького” говорять багато про що. А. Барсицький (або Барцицький, як вказується в деяких джерелах) був у той час дуже відомим у Харкові музикантом – педагогом і композитором. Йому належить перша редакція музики до “Наталки Полтавки” І. Котляревського, окремі номери якої були опубліковані 1831 року в журналі “Полярная звезда” (тут авторка припускається трьох помилок: безапеляційно стверджує, що А. Барцицький здійснив першу редакцію музики до “Наталки Полтавки”, про що насправді можна тільки здогадуватись; обробки трьох пісень з “Наталки Полтавки” були опубліковані не 1831 р., а, як уже мовилось попереду, 1833 (чи й 1834) року в харківському альманасі, який називався не “Полярная”, а “Утренняя звезда”. – Р. П.). Цей викладач міг не тільки підтримати любов до народної творчості, що зародилась у хлопчика (П. Сокальського. – Р. П.),

але й прищепити глибокий інтерес і повагу до неї. Сучасники відзивалися про Барсицького як про “чудового віртуоза”¹⁷. Відомо, що Барсицький шукав хорошого гравера, щоб запросити його до Харкова і розпочати з 1825 року видання “Украинского музыкального журнала”. Проте цей задум не вдалося здійснити”¹⁸.

Набагато більше про А. Барцицького стало відомо з нарису Й. Миклашевського “Музична і театральна культури Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст.”, підготовленого до друку Л. Архимович та Т. Шеффер і виданого посмертно у 1967 р. в скороченому вигляді та в українському перекладі з російської. Характеризуючи харківських музичних педагогів 20–30-х років XIX ст., учений пише: “У цій великій музичній сім’ї Харкова винятковою популярністю користувався Адам Йоган Барцицький, який поєднував у собі піаніста, педагога, диригента й композитора. Як з концертуючим піаністом і диригентом ми з ним ще зустрінемося і мимоволі впізнаємо в ньому одного з тих музикантів, яких так люто висміяв Гесс де Кальве у “Теорії музики”. Як композитор, Барцицький взяв участь у виданому в Харкові 1833 р. збірнику “Утренняя звезда” (книга 1), в якому надруковані “Малороссийские песни из оперы “Наталка Полтавка”. Соч. И. П. Котляревского. Музыка А. И. Барцицкого”. Ноти, мабуть, були гравіровані не в Харкові, а в Петербурзі у В. Давиньона, про що свідчить напис внизу аркуша. В нотному додатку три пісні (зберігаю орфографію оригіналу): “Виють витры” (в *a-moll*); “Дид рудый, баба руда” (для баса, *J-dur*); “Ой я дивчына Полтавка” (в *e-moll*). Авторство Барцицького в даному разі полягало в тому, що він, старанно зберігаючи без зміни мелодії українських пісень (що, звичайно, робить йому честь), “підібрав” до них простенький і досить грамотно написаний фортепіанний супровід. От і все. Тому гордий напис на титулі – “Музыка А. И. Барцицкого” хибує, м’яко кажучи, на неточність; чи були в нього оригінальні твори – мені невідомо. Слід гадати, що були, бо його вважали в Харкові не тільки відмінним піаністом, але й композитором або, як тоді казали, “композитором”¹⁹.

Розповідаючи про добродійні концерти в Харкові у 20-х роках XIX ст., Й. Миклашевський повідомляє про один із них, що відбувся 23 січня 1825 р. на користь потерпілих від поведінки петербуржців, організований А. Барцицьким. Сам він склав програму цього вечора, в якому брав участь і як виконавець: спільно зі своїм учнем – студентом Гельфрейхом зіграв концерт для двох фортепіано з акомпанементом оркестру композитора Й.-В. Дюссєка, а також виконав великий концерт *h-moll* Й.-Н. Гуммеля та варіації Ф. Шоберлєхнера з повним оркестром²⁰. Спираючись на ущипливу рецензію харківського музичного критика О. Склабовського²¹, Й. Миклашевський називає програму цього концерту “програмою-монстром”, а весь вечір – “злосчасним”, та описує “низку кумедних інцидентів”, що супроводили весь концерт²².

Й. Миклашевський цитує також іншу рецензію Л. Склабовського – на один із двох даних у Харкові концертів приїжджого музиканта Августа Герке та його десятирічного сина Антона: “Малюк-віртуоз не меншу на себе звертає увагу і навіть викликає загальний подив: в такі юні роки грати на фортепіано з такою легкістю, вправністю і вірністю, – цього в Харкові ще не бачено... П[ан] Барцицький, відомий наш віртуоз і композитор, говорить, що ця дитина Герке грає, особливо вивчені п'єси, так, як може зіграти тільки найкращий музикант”²³. Це свідчить про високий авторитет А. Барцицького як музиканта в Харкові уже в 20-х роках XIX ст. Й. Миклашевський стверджує, що А. Барцицький мав винятковий успіх у Харкові як інструменталіст поруч з І. Вітковським, Юлією Грінберг і особливо М. Голіциним²⁴.

Літературознавець В. Шубравський, автор розділу “Драматургія” у другому томі восьми томної “Історії української літератури”, виданому того самого 1967 року, що й цитована вище праця Й. Миклашевського, пише: “Музичну інтерпретацію “Наталки Полтавки” дав спочатку А. Й. Барцицький, ноти якого до пісень “Віють вітри, віють буйні”, “Дід рудий, баба руда” та “Ой я дівчина Наталка (треба: Полтавка. – Р. П.)” опубліковано в альманасі “Утренняя звезда” (1834, № 2). Очевидно, саме музику Бар-

цицького до пісень “Наталки Полтавки” мав на увазі Котляревський, коли писав М. І. Гнідичу 27 грудня 1821 р.: “Есть у меня и песенки малороссийские из сочиненной мною оперы “Полтавка”, принятой довольно хорошо в Полтавс[кой], Черниговс[кой] и Харьковской губерниях. Если в журнал (йшлося про “Соревнователь просвещения и благотворения”. – Р. П.) входят и песни, то я мог бы Вам доставить их даже с нотами для фортепиано; ибо у нас и виртуозы есть на сем инструменте, и композиторы...”²⁵.

Припущення В. Шубравського, що І. Котляревський у листі до М. Гнідича від 27 грудня 1821 р. мав на увазі саме А. Барцицького, набуває більшої ваги у зв'язку з новою інформацією про перебування А. Барцицького в Харкові уже з 1818 або й 1816 р., про що – далі. Звернімо також увагу на те, що В. Шубравський називає дату видання книги 2 “Утренней звезды” – 1834 рік.

Очевидно, нотний додаток з піснями із “Наталки Полтавки” опрацювали чи то з першою книжкою альманаху “Утренняя звезда” (на титульному аркуші якої зазначалося: “Харків, 1833”, а на звороті титулу: “Москва, 1834”; з цензурним дозволом у Москві ж від 22 грудня 1833 р.), чи то з другою книжкою (на титульній сторінці якої так само зазначено: “Харків, 1833”, але на звороті титулу: “Харків, 1834”; з цензурним дозволом у Москві від 1 грудня 1833 р.), бо Й. Миклашевський свідчить, що цей нотний додаток вміщений у кн. 1, а В. Шубравський – що у кн. 2.

Про те, що нотний додаток вміщений у кн. 2 “Утренней звезды”, свідчить у 1969 р. і бібліограф М. Мороз (помилково описавши назви пісень за першими рядками не перших строф, які надруковані під нотами, а других)²⁶. Того самого 1969 року, коли вшанувалося 200-річчя від дня народження Івана Котляревського, вийшов друком ряд філологічних праць, йому присвячених. У них так само зустрічаються різночитання в написанні прізвища А. Барцицького та в датуванні обох частин “Утренней звезды”, зате в унісон усі вони повторюють категоричне, проте безпідставне, твердження про нібито написання А. Барцицьким музики до названих вище трьох пісень: “Відомо тільки, що за життя Котляревського музику до

пісень написав А. Барсицький”²⁷; “ноти трьох пісень з опери, покладених на музику О. М. (? – Р. П.) Барцицьким”²⁸; “ноти до трьох пісень з “Наталки Полтавки”, які поклав на музику композитор А. Барсицький”²⁹; “пісні з опери <...> Музику написав А. І. Барсицький”³⁰. М. Мороз, якому належать два останні формулювання, називаючи авторів перших музичних композицій до “Наталки Полтавки”, що були попередниками М. Лисенка, а саме А. Барцицького, А. Єдлічку, Й. Ляндвера, М. Васильєва, не будучи музикознавцем, вдався до ризикованої узагальненої характеристики їхніх творів: “Псевдонародний характер цих композицій”³¹.

Короткі інформації про А. Барцицького (з варіантом написання прізвища – Барсицький) з’являлися у навчальних посібниках та історичних нарисах з історії музики. Зокрема, О. Шреєр-Ткаченко того самого 1969 року відзначила: “З метою пристосування пісень “Наталки Полтавки” до концертного виконання композитор Адам Барсицький гармонізував для голосу з фортепіано три пісні: “Віють вітри”, “Дід рудий”, “Ой я дівчина Полтавка”. Вони були опубліковані в харківському альманасі “Утрення звезда” у 1833 році. Характер гармонізації – типове для того часу дописування до мелодії простого гармонічного баса та нескладних акордів у межах найпростіших гармоній”³². Цей самий текст авторка повторила у перевиданні свого нарису³³.

Власне спостереження зробила й дослідниця українського романсу Т. Булат, збагативши наше знання про А. Барцицького назвою невідомого його твору – романсу “В’язонька”, на жаль, не зіславшись на джерело, з якого взято його музику: “Перенесення в мелодіку пісні-романсу окремих прийомів, характерних для інструментальної музики (аподжіатури, групетто) та аріозного стилю письма (розспіви-колоратури), розширює арсенал виражальних засобів у творі “В’язонька”, написанім двома харків’янами (текст – відомим поетом і фольклористом Амвросієм Метлинським (Могилою), музика – Адамом Барсицьким). Останньому належить також гармонізація і публікація в альманасі “Утрення звезда” (Харків, 1833) трьох пісень з “Наталки Полтавки” – пісні-

романсу Наталки “Віють вітри”, жартівливої “Ой я дівчина Полтавка” і гумористичної “Дід рудий”, популярних ще з часів уведення їх І. Котляревським до вистави 1819 р.”³⁴.

Нова інформація про музичну творчість А. Барцицького пов’язана з пошуковою діяльністю М. Степаненка, який у своїй кандидатській дисертації “Фортепіанне мистецтво України в дописенківський період”, захищеній у 1989 р., повідомив: “У процесі цього дослідження вдалося знайти раніш невідомі твори, без сумніву, такі, що збагачують наше уявлення про творчість і особу А.-І. Барцицького. Серед них – виданий у 1828 р. романс для голосу з фортепіано “На свете много звезд прекрасных”, ноктюрн для віолончелі і фортепіано, присвячений М. Голіцину, а також три багателі (“Вальс”, “Мазурка”, “Галоп”) для фортепіано соло, опубліковані в 1845 р.³⁵ Знайдені твори свідчать про значну професійну майстерність А. Барцицького-композитора, про чудове знання ним технічних і тембральних можливостей фортепіано, про бездоганне володіння формою”³⁶.

М. Степаненко уперше оцінив окремо фортепіанні твори композитора: “Фортепіанні мініатюри А. Барцицького – яскраві, відточені щодо фактури, явно призначалися для концертної естради. Вони потребують від виконавця вільного володіння технікою октав, акордів, подвійних нот, точної звукової диференціації мелодики і акомпанементу, вишуканого інтонаційного шарму. Неглибкоі за змістом, але витончені і формально довершені, ці мініатюри (особливо “Вальс” і “Мазурка”) чарують відкритим ліризмом, світлим романтичним світовідчуттям. Твори А. Барцицького підтверджують високі оцінки його піаністичного і композиторського обдарування, що висловлювалися в харківських рецензіях 20-х років XIX ст.”³⁷.

М. Степаненко наводить з харківського періодичного видання “Украинский журнал” текст оголошення, про яке М. Сумцов і Т. Карішева тільки згадували (про що йшлося вище), а саме: “Поспішаємо повідомити аматорів музики, що п. Барцицький з початку 1825 року має намір видавати в Харкові український музичний журнал. Для цього шукає тепер доброго гравера; і якщо не знайде його, то має намір посилати книжки

свої до Відня для надрукування. Просимо його вистояти у своєму слові. Щодо успіхів цього майбутнього і з усіх поглядів нового в нас видання, то їх запорукою ми рекомендуємо блискучі таланти пана Видавця”³⁸.

Шкодуючи, що видання музичного журналу в Харкові здійснити не вдалося, М. Степаненко справедливо вважає, що “сама спроба і практична можливість її реалізації потребують старанного дослідження істориків музичної культури, як вимагають пильної уваги і вивчення особа і творчість самого А.-І. Барцицького”³⁹.

Того самого року, коли М. Степаненко захищав дисертацію, вийшов друком перший том колективного видання “Історії української музики”, у якому даються оцінки окремим творам А. Барцицького. У розділі “Становлення професійної музики” авторка параграфа “Камерно-вокальна лірика” Т. Булат відзначає: “Перенесення в мелодію окремих прийомів, властивих інструментальній музиці (групетто) й елементів аріозного стилю (розспіви-кологатури) розширювало арсенал виражальних засобів. Цими прийомами користувався, наприклад, А. Барцицький у романсах “На небе много звезд прекрасных” на слова І. Золотарьова (опублікований в “Дамском журнале” за 1828 р., № 3) і “В’язонька” на слова А. Метлинського (Могили)”⁴⁰. Автори параграфа “Музичний театр” М. Загайкевич і О. Литвинова з приводу аранжування А. Барцицьким уже згадуваних вище трьох пісень з “Наталки Полтавки” висловлюються таким чином: “Фактура творів А. Барцицького гранично проста, хоча складена грамотно. Фортепіанний супровід головним чином акордовий або ж заснований на нескладних фігураціях, гармонічна мова не виходить за межі поширених у музичній літературі того часу стандартних форм”⁴¹. У розділі “Музичне життя і виконавство” авторка параграфа “Концертне життя” Т. Шеффер відзначає: “А. Барцицький, автор надрукованих в “Утренней звезде” обробок з “Наталки Полтавки”, неодноразово виступав як піаніст; можна припустити, що він включав у програми якісь твори на українські теми”⁴². А в “Покажчику імен” цього першого тому А.-Й. Барцицький фігурує навіть з датою смерті – 1843 р.⁴³. Очевид-

но, уже знайдено, але ще не оприлюднено документ, який свідчить про це? Шкода, що не зроблено посилання на це джерело.

Л. Корній у своїй “Історії української музики” стверджує, що А. Барцицький писав свої твори “у ранньоромантичному стилі”, що “ліризм і романтичне світосприйняття притаманні його мініатюрам “Вальс” і “Мазурка”⁴⁴.

У 2003 р. М. Степаненко видав диск “Українська фортепіанна музика XVIII–XIX століть” у власному виконанні. Там є й твори А. Барцицького – “Мазурка” і “Вальс”.

О. Кононова, авторка спеціального дослідження музичної культури в Харкові кінця XVIII – початку XX століття, тільки засвідчила: “Серед популярних у Харкові учителів музики був обдарований композитор і виконавець А. Й. Барцицький – автор ряду інструментальних і вокальних творів”⁴⁵, і тут же процитувала рядок: “переважно на теми місцевих пісень” – із цілком забутої статті харківського музиканта Івана Петровича Сокальського (брата П. П. Сокальського)⁴⁶. І далі О. Кононова згадує романс А. Барцицького “В’язонька” на слова А. Метлинського і обробку “двох (чому двох, коли трьох? – Р. П.) українських пісень до п’єси І. П. Котляревського “Наталка Полтавка”. І ще далі вона пише: “Його перу належать оркестрові і фортепіанні твори, які увійшли, за свідченням І. П. Сокальського, до навчального репертуару його учнів. Одним із них і був І. П. Сокальський, котрий підкреслював беззастережний авторитет А. Й. Барцицького у питаннях музичної педагогіки, значення його діяльності щодо оживлення (треба: поживлення. – Р. П.) концертного життя Харкова”⁴⁷.

Нарешті, прізвище А. Барцицького заведено до української довідкової літератури. А. Муха в укладеному ним довідникові пише: “Барцицький (Барсицький) Адам-Йоган (?–1843) – піаніст, диригент, композитор-аматор. Викладач музики в Харків[ському] ун[іверсите]ті (чому “університеті”, коли відомо, що в переліку викладачів музики в університеті його прізвище не фігурує, зате працював у “інституті благородних дівчат”? – Р. П.). Організатор благодійних концертів. Тв.: романси “В’язонька” (сл. А. Метлинського (Могили), “На небе много звезд прекрас-

ных” (сл. І. Золотарьова, надр[уковано] 1828). Один із перших опрацював мелодії до “Наталки Полтавки”, три аранжовані ним пісні опубліковані 1833 в альманасі “Утренняя звезда”⁴⁸. Набагато повнішу інформацію викладено в статті цього самого автора в першому томі “Української музичної енциклопедії”: “Барцицький (Барсицький, Bartsicki) Адам Йоганн (?–1843) – піаніст, диригент, композитор-аматор, педагог. За походженням поляк. Один із перших авторів музики (1833) до “Наталки Полтавки” І. Котляревського: три пісні з неї (“Віють вітри”, “Дід рудий”, “Ой я дівчина полтавка”) було опубліковано в альманасі “Утренняя звезда” (Харків, 1833). Музику Б[арцицького] 1853–1857 використав О. Маркович при написанні власної музики до цієї вистави. 1820–40-і викладач музики в Харків. ун-ті. Виступав як піаніст. Організатор благодійних концертів. Автор романсів “В’язонька” на сл. А. Метлинського (Могили), “На небе много звезд прекрасных” на сл. І. Золотарьова (опубл. 1828). З-поміж учнів – П. Сокальський”⁴⁹.

У цій статті є принаймні кілька фактичних помилок. Якщо автор зазначає, що Барцицький – поляк за походженням, то виходить, що він у Харкові настільки українізувався чи зрусифікувався, що належить тільки українській чи російській культурам? А тим часом поляки вважають його своїм, польським музикантом. То, може, сказати, що це польський та український композитор і т. д.? Якщо він поляк за походженням, то чому його подвійне ім’я, як уже зазначалося вище, передано в німецькому звучанні “Адам Йоганн”, а не в польському: “Адам-Ян”? Немає підстав категорично стверджувати, що А. Барцицький просто-таки написав музику до “Наталки Полтавки”. Принаймні опубліковані обробки трьох пісень з п’єси не дають уявлення про характер цієї музики, про що свідчить наведений вище висновок Й. Миклашевського та ін. Немає підстав конкретно датувати написання А. Барцицьким музики до п’єси “Наталка Полтавка” 1833-ім (чи 1834-ім) роком, бо це дата тільки публікації трьох пісень, а сценічна історія “Наталки Полтавки” почалася 1819 року, й існує наведене вище припущення В. Шубравського, що вже для першої прем’єри в Полтавсько-

му театрі музику міг написати саме А. Барцицький. Немає підстав для твердження, що О. Маркович використав музику А. Барцицького, та ще й у 1853–1857 рр., “до цієї вистави”, не сказавши, де саме відбулася “ця” вистава. А відомо ж бо, що, працюючи в Немирівській гімназії на Поділлі у 1855–1858 рр., О. Маркович разом з дружиною Марією Марковичкою (літературний псевдонім – Марко Вовчок) доклали зусиль до влаштування аматорської вистави “Наталка Полтавка” (три покази: лютий і червень 1857 р. та грудень 1858 р.), запропонувавши диригентові оркестру поміщика Б. Потоцького німцєві Йоганнові Ляндверу записи народних пісень для їх використання у створеному ним музичному оформленні вистави, про що написав зі слів О. Марковича П. Чубинський⁵⁰. Немає підстав стверджувати, що А. Барцицький працював викладачем музики в Харківському університеті, бо наявні на сьогодні джерела такої інформації не містять; навпаки – існують відомості, що працював він у харківському інституті благородних дівчат.

Актуальним залишається висловлений М. Степаненком імператив щодо подальшого поглибленого вивчення життя і творчості А. Барцицького. Очевидно, через нез’ясованість місця народження і проживання А. Барцицького досі не проаналізовано опублікованих у Польщі матеріалів про нібито двох музикантів Барцицьких. Достатньо заглянути у “Słownik muzyków polskich” (у 2 т., 1962, 1967) та словник “Dyugenci polscy i obsy w Polsce działający w XIX i XX wieku” Л. Т. Блащика (1964), щоб пересвідчитись, що про А. Барцицького існує польськомовна література, хоч біографія його для поляків так само не прояснена, як і для нас.

У першому томі видання “Słownik muzyków polskich” є дві статті про, здавалося б, двох різних Барцицьких (цитати подаються в моєму перекладі). Перша стаття: “Барцицький, учитель фортепіанної гри наприкінці 18 ст. і диригент катедрального оркестру в 1815, який постійно діяв у Любліні” (даються посилання на матеріали, опубліковані в польських періодичних виданнях “Ruch muzyczny”, 1857, № 22 та “Echo muzyczne, teatralne i artystyczne”, 1888, а також у

виданні “Słownik muzyków dawnej Polski do roku 1800” А. Хибинського (Краків, 1949). Друга стаття: “Барцицький А. Т. (! – другий ініціал (не J., тобто не Й., як пишуть у нас, і не Я.), що може свідчити, якщо то не помилка, про зовсім інакше друге ім’я. – Р. П.), композитор, який діяв на межі 18 і 19 століть у Великопольщі. Автор “Полонезу Т. Костюшка” (у виданні: Національні пісні і пісеньки. – Познань, 1828), 2 фантазій-полонезів на фортепіано (вид. Відень, Каппі)”. Даються посилання на матеріали, які опубліковані у періодичному виданні “Tygodnik Muzyczny”, 1820, № 11, а також у “Словнику польських музикантів, давніх і новітніх” А. Совинського (Париж, 1874)⁵¹. Автор словника “Польські диригенти” Л. Т. Блащик подає статтю тільки про другого з них – саме того, який був диригентом, але позначає його ініціали “А. J.”, які збігаються з ініціалами харківського Барцицького: “Барцицький А. Й. (а тепер зрозуміло, що це наше “Я.”. – Р. П.); народився близько половини XVIII ст., в ? – помер?), піаніст, диригент церковних оркестрів, педагог. Наприкінці XVIII ст. і на початку XIX ст. до близько 1815 займав посаду диригента катедрального оркестру в Любліні. Був дуже шанованим “метром музики”, який там же навчав гри на фортепіано”⁵². І зазначено багато джерел, які збігаються з тими, що перелічені при обох статтях у словнику польських музикантів, хоч є й інші.

Справляється враження, що найближчий до істини – Л. Т. Блащик, бо наведені ним

реалії збігаються з реаліями харківського А. Барцицького. Але польські джерела ніяк не ідентифікують одного чи двох відомих їм Барцицьких з харківським Адамом-Яном чи Адамом-Іваном. Це питання вимагає спеціального вивчення. Можливо, полякам нічого невідомо про діяльність А. Барцицького в Харкові.

Подальшому вивченню біографії Адама-Івана (чи Адама Івановича, як стане відомо з наведених нижче документів) Барцицького бодай частково сприятимуть досі неоприлюднені архівні документи, на які я, у пошуках фактів з театральної діяльності в Харкові у першій половині XIX ст., натрапив у фонді Слобідсько-Українського (Харківського) цивільного губернатора, що зберігається у Державному архіві Харківської області. Йдеться про дві окремі, але взаємопов’язані справи (під первісними їх назвами): перша – “Дело по отношению управляющего Волынской губернией о уведомлении его, не находится ли в Харькове Адам Барцицкий, о месте пребывания коего желает знать жена его. На 8 листах. 1823 год” (Ф. 3, опис 55, справа 30) і друга – “Дело по отношению Екатер[инославского] гражд[анского] губернатора о доставлении сведений о происхождении Барцицкого. 19 июня 1833 года” (Ф. 3, опис 95, справа 178).

Наявні у цих справах документи подаються у хронологічному порядку в межах кожної справи. Отож – перша з них⁵³:

№ 1

Управляющего губернией
Виленского
вице-губернатора
№ 430 [7]
18 апреля 1823 года.

Харьковскому
гражданскому
губернатору.

Дворянка Иоганна
Людвики Амелия

Барцицкая, урожденная Эссен, вошла ко мне с прошением, что муж ее, Адам Барцицкий, отыскивая себе место для обучения музыки, взял ее с собою 1818 года в город Харьков, где, за неотысканием желаемого им места, оставя просительницу в том же городе Харькове, удалился неизвестно куда; по истечении несколько месяцев, когда она, не получив никакого от своем муже сведения, принуждена была возвратиться обратно к месту рождения своего, и

не известно ей, в живых ли он находится или нет, – просит о учинении, с кем следует, сношения насчет разъяснения о местопребывании мужа ее, в живых ли он находится, буде же помре, то прислать о смерти его надлежащее свидетельство.

Вследствие чего я покорнейше прошу Ваше Превосходительство приказать, кому следует, сделать выpravку во вверенной Вам губернии, не окажется ли где на жительстве вышесказанный муж просительницы Адам Барцицкий, буде же помре, то не оставит прислать ко мне о смерти его свидетельство.

Вице-губернатор (підпис).

(оригінал, арк. 1 зі зворотом).

З цього листа дізнаємося про дату приїзду А. Барцицького до Харкова – 1818 р., що майже збігається з наведеним вище твердженням польського музикознавця Л. Т. Блашика про перебування його “до близько 1815” в Любліні.

Очевидно, якийсь чиновник канцелярії Слобідсько-Українського (Харківського) цивільного губернатора переплутав Віленську губернію з Волинською, і тому відповідь тимчасового виконувача обов'язків цивільного губернатора Слобідсько-Української губернії помилково адресована Волинському цивільному губернаторові, тобто у місто Житомир, який був центром Волинської губернії. У Житомирі, мабуть, не могли збагнути, про що, власне, йдеться. У Вільні ж відповіді не дочекалися.

№ 2

От исполняющего
должность Слободско-
Украинского
гражданского
губернатора
№ 439112
мая 1823 [года]
Харьков.

Господину
Управляющему
Волинскою
губерниею.

На отношение Ва-
шего Высородия
к г[осподину] граж-
данскому губернато-

ру от 18-го прошедшего апреля за № 4307-м, за отсутствием его, имею честь ответить Вам, милостивый государь, что Адам Иванов сын Барцицкий, жена коего Йоганна Людвика Амалия желает знать о месте пребывания его, – находится в живых и с некоторого времени имеет постоянное жительство в Харькове.

Председатель палаты гражданского суда
(відпуск, аркуш 2).

З цього документу дізнаємося, що другий ініціал Барцицького – А. И. (в російському написанні) означав не ім'я, а по батькові – Іванович.

Рівно через рік до Слобідсько-Українського (Харківського) цивільного губернатора знову надходить лист із Вільна:

№ 3

Литовско-Виленского
гражданского
губернатора
12 апреля 1824 года
№ 5502.
Вильно.

Господину
Харьковскому
гражданскому
губернатору.

По просьбе, ко мне
поданной от дворянки

Иоганны Людвики Амалии Барцицкой, урожденной из фамилии Гесен, об отыскании мужа ее, Адама Барцицкого, отлучившегося из города Харькова неизвестно куда, я имел честь просить Ваше Превосходительство от 18-го апреля прошлого 1823 года за № 4307-м сделать, кому следует, распоряжение о учинении об нем, Барцицком, выправки, где он обращается и в живых ли находится, или нет. Ныне же получил я от Гродненского г[осподи]на гражданского губернатора отношение по просьбе, к нему поданной означенною Барцицкою, что до сих пор не получает никакого сведения и что по делам просительницы весьма нужно иметь погребительную метрику покойного мужа ее, естли таковой помер. По сему случаю я вновь покорнейше прошу Ваше Превосходительство о уведомлении прямо от себя г[осподи]на Гродненского гражданского губернатора, что по вышеизъясненному предмету окажется.

Гражданский губернатор (підпис).
(оригінал, аркуш 3 зі зворотом).

Зверху над текстом листа олівцем позначена дата отримання: “28 апреля [1824 г.]”.

На цей раз Слобідсько-Український цивільний губернатор інформує Гродненського цивільного губернатора:

№ 4

От Слободско-
Украинского
гражданского
губернатора
№ 4866

17 мая 1824 [года]
Харьков.

Господину
Гродненскому
гражданскому
губернатору.

Виленский г[осподин]
гражданский губернатор
относится ко мне о изве-

щении Ваше Превосходительство, в Харькове ли и в живых ли находится Адам Барцицкий, коего жена, урожденная Гессен, желает иметь оное сведение и, в случае смерти его, Барцицкого, погребательную метрику.

Вследствие чего имею честь уведомить Ваше Превосходительство, что Адам Иванов сын Барцицкий жив и находится в Харькове в должности учителя музыки в здешних учебных заведениях (частину речення, подану курсивом, у тексті закреслено і дописано: “и занимается обучением музыки”, що може свідчити про приватний на той час характер педагогічної діяльності А. Барцицького. – Р. П.).

(відпуск, арк. 4).

Наприкінці тексту є помітка: “4867 Виленському губернатору”, що означає відправлення аналогічного листа під зазначеним

наступним номером Віленському цивільному губернаторові.

Тим часом, поки наведений вище лист Слобідсько-Українського губернатора від 17 травня 1824 р. йшов до м. Гродна, до Харкова надійшов лист від Гродненського ж цивільного губернатора на цю тему:

От Литовско-Гродненского гражданского губернатора № 6827. Мая 30 дня 1824 года.

№ 5
Харьковскому господину гражданскому губернатору

Виленский г[осподи]н гражданский губернатор по просьбе Амелии, урожденной из фамилии Гесен

сенов, Барцицкой касательно учинения выправки о муже ее, отставном из Александрийского гусарского полка поручике Адаме Барцицком, после занимавшемся учением музыки, который в 1816-м году в Харьков отлучился, относился к Вашему Превосходительству от 18-го апреля 1823 года.

Упомянутая Барцицка, по нахождению своему теперь в Гродне, подавала и ко мне по сему предмету прошение, следствием чего на отношение мое Виленский г[осподи]н губернатор отвечал, что поводом того отношения моего вторично писал он к Вашему Превосходительству от 12 апреля сего года за № 5502-м, так как на первое не последовало еще удовлетворительного отзыва.

Ныне же вследствие поданного вновь ко мне убедительного прошения реченною Барцицкою имею честь покорнейше просить Ваше Превосходительство не оставить распоряжением своим удовлетворить обозначенные выше отношения присылкою ко мне погребальной метрики мужа просительницы (который, сколько ей известно, 2-а года как умер) и обо всем последующем почтить меня своим уведомлением.

Губернатор (підпис).
От Гродненского Харьковскому г[осподи]ну гражданскому губернатору № 6829 [в] Харьков (оригінал, арк. 8 зі зворотом).

З цього листа дізнаємося про іншу дату першого приїзду А. Барцицького до Харкова – 1816 р., що тим більше зближує її з датою виїзду із Любліна – “близько 1815”.

Слобідсько-Український цивільний губернатор інформує в наступному листі Гродненського цивільного губернатора про те, що він відповів на листа Віленського ци-

вільного губернатора, хоч у архівній справі немає тексту відпуску такого листа, і про те, що надіслав до Гродна відповідь, тобто наведеного вище листа від 17 травня 1824 р., за номером 4866 (№ 4).

№ 6
Господину Литовско-Гродненскому гражданскому губернатору

От Слободско-Украинского гражданского губернатора
Ответ на № 6827-й № 647028
июня 1824 [года] Харьков.

На отношение ко мне г[осподина] Виленского гражданского губернатора от 12 апреля за

№ 5502 я уведомил его и Ваше Превосходительство, что Адам Иванов сын Барцицкий жив и находится в Харькове в должности учителя музыки в здешних учебных заведениях. Сим же отвечаю и на отношение ко мне Вашего Превосходительства.

(відпуск, арк. б).

То що нового дізнаємося з цих документів? Дізнаємося про сімейний стан А. Барцицького, а саме про шлюб його зі шляхтянкою Йоганною-Людвікою-Амалією, з народження Ессен (як пише Віленський цивільний губернатор у листі від 23 квітня 1823 р.), чи Гесен (як пише той самий Віленський цивільний губернатор у листі від 12 квітня 1824 р.), чи Гессен (як пише Гродненський цивільний губернатор у листі від 30 травня 1824 р.), тобто можна припускати, судячи з прізвища, що вона німецького походження; дізнаємося з листа Віленського цивільного губернатора від 23 квітня 1823 р. про приїзд А. Барцицького з дружиною до Харкова у 1818 р., а з листа Гродненського цивільного губернатора від 30 травня 1830 р. – про приїзд А. Барцицького до Харкова ж двома роками раніш – у 1816 р.; про те, що, не знайшовши тут відповідного місця для своєї музично-педагогічної професії, А. Барцицький “зник невідомо куди” і не подавав про себе ніякої вістки, через що дружина через декілька місяців змушена була повернутися на місце свого народження, і тільки через п’ять (чи сім?) років підняла питання про розшук чоловіка. Не отримавши відповіді упродовж року з причини, про яку йшлося вище, Й.-Л.-А. Барцицька рівно через рік

знову порушує питання про розшук чоловіка, але вже перед двома губернаторами – віленським і гродненським. Однак Віленський цивільний губернатор просить Слобідсько-Українського цивільного губернатора відповісти безпосередньо Гродненському цивільному губернаторові, з чого випливає висновок, що Й.-Л.-А. Барцицька проживала на цей час у Гродненській губернії. Гродненський цивільний губернатор, підтвердивши своїм листом від 30 травня 1824 р., що у цей час вона перебувала в самому Гродні, просить надіслати метричне свідоцтво про смерть А. Барцицького, оскільки Й.-Л.-А. Барцицькій стало відомо, що два роки тому він помер. Дізнаємося, що у відповідь на обидва листи – віленського і гродненського губернаторів Слобідсько-Український (Харківський) цивільний губернатор відповів про те, що Адам Іванович Барцицький живий і перебуває в Харкові на посаді вчителя музики в тамтешніх навчальних закладах.

З листа гродненського губернатора від 30 травня 1824 року дізнаємося, що Адам Барцицький – відставний поручник Александрійського гусарського полку, в якому він служив ще до своїх занять музикою, отож є надія, що у Російському центральному військово-історичному архіві в Москві можна розшукати особову справу А. Барцицького, в якій знайдуться повніші біографічні відомості про нього.

З тверджень, що у 1818-му (чи навіть 1816-му) році А. Барцицький зник невідомо куди, випливає припущення, що він міг пристати до тієї частини акторської трупи І. Штейна, яка, відійшовши від свого антрепренера у Харкові десь у 1817-му чи на початку 1818 року, на запрошення Малоросійського губернатора М. Репніна перебралася до Полтави на чолі з дирекцією, до “тріумвірату” якої входив М. Щепкін. (Відомо, що цією трупою згодом опікувався як директор призначений М. Репніним І. Котляревський). Це припущення підсилює наведену вище гіпотезу В. Шубравського, що А. Барцицький міг бути автором музичного оформлення “Наталки Полтавки” уже на самому початку її виставлення в Полтаві, тобто в 1819 р.

А ось тексти листів, які містяться у другій архівній справі, датованій 1833 роком, тобто через десять років після першої⁵⁴.

№ 1	
№ 1963 Военного Начальника Люблинского Воеводства	Господину Екатеринославскому Гражданскому Губернатору.
№ 1185 Мая дня 1833 года Г. Люблин	Жительствующая в Люблине Иоанна Ама- лия, урождённая Гес- се, по первому браку Барцицкая, а по второ- му – Ляскевичева, подала ко мне прошение, в коем, изъясняясь, что к тяжёлому делу ее, в Гродненской губернии производящемуся, нужны сведения, точно ли первый муж ее, Барцицкий, ныне в Харькове находящийся[ся], есть дворянского происхождения, также сын ее от первого брака Владимир, во время Революции бежавший от нее, находится ли в Харькове при отце и имеет ли от него должное призрение, ходатайствует о посредничестве к исребованию таковых сведений.
Вследствие сего приемлю честь покорнейше просить Ваше Превосходительство о распоряжении к собранию таковых сведений и об оказавшемся почтить меня Вашим уведомлением.	
Генерал-майор (підпис)	
Господину Екатеринославскому Гражданскому Губернатору (оригінал, арк. 2).	

Над текстом листа у канцелярії в Катеринославі зробили помітку: “Получ[ено] 12 июня 1833 г.”. Резолюція олівцем: “По принадлежности отослать подлинник к Слободско-Украинскому губернатору и о том г[осподина] генер[ала] Гурко уведомить”.

Дивно, що військовий начальник Люблинського воеводства генерал-майор Гурко з проханням щодо повідомлення про перебування А. Барцицького в Харкові звертається до Катеринославського цивільного губернатора. Чи російські чиновники, які “порядкували” у Любліні на території т. зв. Царства Польського (або т. зв. “Конгресівки”), уявляли собі, що Харків в адміністративному порядку належав до Катеринославщини? Можливо, й уявляли, бо не знали, що Харків був адміністративним центром Слобідсько-Української губернії, яку, до речі, царський уряд перейменував на Харківську губернію лише 1835 року.

№ 2
 6228
 М. В. Д.
 Екатеринославского
 гражданского
 губернатора
 Канцелярия
 Стол 3
 № 5003
 Июня 16 дня 183 ...
 Екатеринослав

Господину Слободско-
 Украинскому
 Гражданскому
 Губернатору

Полученное мною от
 Военного начальника
 Люблинского Воеводства
 отношение за № 1085 на
 счет доставления сведе-
 ний о звании мужа жи-
 тельствующей в Люблине
 Иоанны Ляскевичевой Барцицкой, находяще-
 гося в городе Харькове, и о проч[ем] я имею
 честь препроводить к Вашему Превосходи-
 тельству, так как удовлетворение такового
 отношения зависит от распоряжения Вашего,
 Милостивый Государь.
 В должности Гражданского Губернатора
 (оригінал, арк. 1) *Н. Лонгинов*

Над текстом листа є помітка: “[Получено]
 19 июня 1833 [г.]”.

Харківський віце-губернатор дає дору-
 чення Харківському поліцмейстерові.

№ 3
 Господину Харьковскому полицмейстеру.

От состоящего в должности Екатеринослав-
 ского гражданского губернатора препровожд-
 ено для надлежащего удовлетворения отно-
 шение Военного начальника Люблинского
 Воеводства г[осподина] генерал-майора Гур-
 ко, в котором, изъясняя прошение жительст-
 вующей в Люблине Иоанны Амалии, урожденной
 Гессе, по первому браку Барцицкой, а по вто-
 рому – Ляскевичевой о требовании к тяжеб-
 ному делу ее, в Гродненской губернии про-
 изводящемся, нужных сведений: точно ли
 первый муж ее, Барцицкий, находящийся в
 г. Харькове, есть дворянского происхождения,
 равно сын ее от первого мужа Владимир, во
 время революции бежавший от нее, находится
 ли в Харькове при отце и имеет ли от него
 должное призрение, относится о распоряже-
 нии к собранию таковых сведений.
 По поводу чего я предписываю Вам с полу-
 чения в последнем времени учинить удосто-
 верение обо всем проясненном в отношении
 г[осподина] генерала Гурко и донести мне об
 оказавшемся для уведомления его.
 Вице-губернатор
 (Без дати).
 (відпуск; арк. 4 і зворот)

№ 4
 6898
 1
 7 июля 1833

Его высокородию Исправляющему долж-
 ность Слободско-Украинского гражданского
 губернатора господину здешнему вице-губер-
 натору статскому советнику и кавалеру Борису
 Ивановичу Пестелю
 Харьковского полицмейстера
 Рапорт.

Во исполнение предписания Вашего вы-
 сокородия от 30-го июня с № 9241-м поданный
 учителем музыки, находящимся при харьков-
 ском институте, Адамом Ивановым сыном
 Барцицким о происхождении его и о прочем
 отзыв Вашему высокородию при сем предста-
 вить честь имею, с донесением, что сын его,
 Барцицкого, Владимир, действительно отдан
 в пансион профессора Робуша для обучения
 полезным наукам, за что Барцицкий ежегодно
 уплачивает по тысяче рублей.

№ 3273
 Июля 7-го дня
 1833 года.

(підпис).

(оригінал, арк. 5).

З цього рапорта стає відомо, що у 1833
 році А. Барцицький працював викладачем
 музики в Харківському інституті благород-
 них дівчат, але, на жаль, письмового пояс-
 нення самого А. Барцицького у справі
 немає, оскільки його, ясна річ, відіслано до
 Любліна. Можна б припускати, що копія
 оригіналу була у архівній справі, бо за
 старою нумерацією аркушів не вистачає
 двох – 8 і 9, отож колись і кимсь вилученим
 міг бути найцінніший документ.

№ 5
 1833–178
 Исправ[ляющий]
 долж[ость]
 Слоб[одско]-
 Укр[аинского]
 Гражданск[ого]
 Губернатора

Господину
 Военному Начальнику
 Люблинского Воеводства
 Генерал-майору и
 кавалеру Гурку.

22 июля 1833.
 № 10187
 Харьков

По проживательству в
 г. Харькове учителя музы-
 ки Барцицкого отноше-
 ние Вашего Превосходи-
 тельства от 16 истекшего
 июня № 5003катери-
 нославским гражданским Губернатором пре-
 провождено ко мне; по содержанию которого
 я требовал от Харьковского полицмейстера
 сведения насчет сына его, Барцицкого, прижи-
 того с Иоанною Амалиею, урожденною Гессе,

по першому браку Барцицкою, а по другому – Ляскевичевою, и дворянского его происхождения, и вследствие того представленный ныне полицмейстером подлинный отзыв Барцицкого имею честь препроводить при сем к Вам, милостивый Государь.

Вице-Губернатор

(відпуск, арк. 6).

З наведених документів другої архівної справи випливають такі висновки.

Колишня дружина А. І. Барцицького Іоанна-Амалія, уроджена Гессе (звернімо увагу: це четверте інакше написання її дівочого прізвища), а за другим чоловіком – Ляшкевичева, яка мешкала у місті Люблін – центрі Люблінського воєводства у Царстві Польському (або т. зв. Конгресівці) в складі Російської імперії, у зв'язку з якоюсь судовою справою (можливо, супроти А. І. Барцицького?), що розглядалася в Гродненському суді, звернулася у травні 1833 року до військового начальника (інакше – генерал-губернатора) Люблінського воєводства генерал-майора Гурка з клопотанням про наведення довідки, чи справді її перший чоловік, Барцицький, який проживає в Харкові, має дворянське походження і чи її син від першого шлюбу – Володимир Барцицький, який, утікши від неї під час революції, тобто польського т. зв. листопадового повстання 1830–1831 рр., перебуває в Харкові при батькові та чи має від нього належний догляд. Військовий начальник Люблінського воєводства генерал-майор Гурко звертається з клопотанням про це чомусь не до Слобідсько-Українського, а до Катеринославського цивільного губернатора. Можна було б припускати, що генерал-майор Гурко був особисто знайомий з Катеринославським губернатором, отож хотів скористатися його протекцією, якби не той факт, що звертається він не на ім'я і по батькові, як це в таких випадках траплялося, а, так би мовити, безособово. Виконувач обов'язків Катеринославського цивільного губернатора Н. Лонгинов 16 червня 1833 року пересилає це клопотання військового начальника Люблінського воєводства до Харкова Слобідсько-Українському цивільному губернаторові, теж безособово. Це можна пояснити фактом, що у зв'язку з тривалою

хворобою літнього губернатора М. І. Каховського його обов'язки влітку 1833 року виконував віце-губернатор Б. І. Пестель. Останній 30 червня 1833 року дає письмове доручення Харківському полицмейстерові зібрати відповідні відомості про А. І. Барцицького. Поліцмейстер 7 липня 1833 р. подає виконувачеві обов'язків Слобідсько-Українського цивільного губернатора – віце-губернаторові Б. І. Пестелю письмове пояснення А. І. Барцицького “о происхождении его и о прочем”, а в своєму супровідному листі зазначає тільки те, що Адам Іванович Барцицький працює учителем музики “харківського інституту” (тобто Інституту шляхетних дівчат) і доповідає, що син А. І. Барцицького Володимир навчається в “пансіоні професора Робуша” і що А. І. Барцицький платить за навчання сина щорічно по тисячі рублів. 22 липня 1833 р. виконувач обов'язків Слобідсько-Українського цивільного губернатора віце-губернатор Б. І. Пестель надсилає військовому начальникові Люблінського воєводства генерал-майорові Гурку оригінал письмового пояснення А. І. Барцицького разом із супровідним листом. На жаль, копії з цього письмового пояснення А. І. Барцицького серед наведених вище документів архівної справи у фонді Слобідсько-Українського цивільного губернатора немає.

Треба шукати оригінал пояснення А. І. Барцицького і загалом документів про нього в архіві Люблінського воєводства у Польщі. Добре, що ми тепер знаємо про те, що саме звідти переїхав до Харкова Адам Іванович Барцицький і що інформації нібито про двох музикантів Барцицьких, наведені у польських музичних словниках, стосуються саме Адама Івановича Барцицького, але потребують чіткої ідентифікації.

Так само слід шукати справу дворянського роду Барцицьких у фонді Департаменту Герольдії в Російському державному історичному архіві в Санкт-Петербурзі.

Не втрачаймо надії, що діяльність польського і українського композитора, піаніста та педагога Адама Барцицького стане відомою для нас у більшому обсязі, ніж досі, і що в цьому контексті вияскравиться його харківський період життя і творчості, увираз-

ниться місце його в т. зв. українській школі польської музики, його заслуги перед українським музичним і театральним мистецтвом першої половини XIX ст.

¹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – Warszawa, 1900. – Т. 15. – С. 84.

² Сумцов Н. Склабовский Александр Васильевич // Харьковский университет за первые сто лет его существования / Под редакцией М. Халанского и Д. Багаля. – Харьков, 1908. – С. 65.

³ Щодо датування виходу “Утренней звезды” існують суперечливі твердження в бібліографічних описах. Насправді на титульних сторінках обох частин зазначено 1833 рік, а на зворотах цих сторінок – 1834 р.

⁴ Багаля Д., Миллер Д. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Историческая монография. – Харьков, 1912. – Т. 2. – Репринтное издание: Харьков, 1993. – С. 852.

⁵ Архимович Л., Гордійчук М. М. В. Лисенко: Життя і творчість. – К., 1952. – С. 115.

⁶ Архимович Л., Гордійчук М. Микола Віталійович Лисенко: Життя і творчість / Друге, виправлене і доповнене видання. – К., 1963. – С. 131.

⁷ Архимович Л., Гордійчук М. М. Лисенко: Життя і творчість / Третє видання, доповнене і перероблене. – К., 1992. – С. 113.

⁸ Украинский сборник И. И. Срезневского. – Х., 1838. – Кн. 1. – С. 7-71.

⁹ Гриц Т. М. С. Щепкин: Летопись жизни и творчества. – М., 1966. – С. 169; История русского драматического театра. В 7 т. – М., 1978. – Т. 3. – С. 282.

¹⁰ Архимович Л. Українська класична опера: Історичний нарис / Загальна редакція В. Довженка. – К., 1957. – С. 86.

¹¹ Там само. – С. 86.

¹² Шреер-Ткаченко А., Шеффер Т., Архимович Л., Карышева Т. Украинская ССР / Музыкальная культура союзных республик. – М., 1957. – С. 62; Архимович Л., Шреер-Ткаченко А., Шеффер Т., Карышева Т. Музыкальная культура Украины. – М., 1961. – С. 71; Архимович Л., Каришева Т., Шеффер Т., Шреер-Ткаченко О. Нариси з історії української музики. У 2 ч. – К., 1964. – Ч. 1. – С. 153.

¹³ Каришева Т. П. П. Сокальський: Нарис про життя і творчість. – К., 1959. – С. 14. Усі процитовані тут тексти з монографії Т. Каришевої повторені, на жаль, без виправлень, у другому виданні: Каришева Т. Петро Сокальський: Життя і творчість. – К., 1978. – С. 8–13, а також у російському виданні: Карышева Т. Пётр Сокальський: Жизнь и творчество. – М., 1984. – С. 8–12.

¹⁴ Там само. – С. 14–15.

¹⁵ Там само. – С. 15–16.

¹⁶ Там само. – С. 9, 10, 12.

¹⁷ Ці слова належать проф. А. В. Склабовському, чії вірші були покладені на музику Адамом Барцицьким. Див.: “Харьковский университет за первые сто лет его существования (1805–1905). Историко-филологический факультет”. – Харьков, 1908. – С. 99. – Примітка Т. Каришевої.

¹⁸ Каришева Т. Зазнач. праця. – С. 14–15.

¹⁹ Миклашевський Й. Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст. – К., 1967. – С. 115–116.

²⁰ Там само. – С. 128.

²¹ Украинский журнал. – 1825. – № 4. – С. 249–254.

²² Миклашевський Й. Зазнач. праця. – С. 128–129.

²³ Украинский журнал. – 1825. – № 5. – С. 332–334. – Цит. за: Миклашевський Й. Зазначена праця. – С. 130–131.

²⁴ Миклашевський Й. Зазнач. праця. – С. 140.

²⁵ Історія української літератури: У 8 т. – К., 1967. – Т. 2. – С. 380.

²⁶ Іван Котляревський: Бібліографічний покажчик: 1798–1968 / Склад М. Мороз. – К., 1969. – С. 9, 234.

²⁷ Кириллюк Є. Іван Котляревський та українська література. – К., 1969. – С. 159.; Його ж: Іван Котляревський: Життя і творчість. – К., 1981. – С. 84.

²⁸ Волинський П. Іван Котляревський: Життя і творчість. – К., 1981. – С. 380.

²⁹ Мороз М. Іван Котляревський: Семінарій. – К., 1969. – С. 97. Це саме формулювання повторено у наступних працях цього автора: Мороз М. І. П. Котляревський: Хронологія // Котляревський І. П. Повне зібрання творів / Підготовка текстів та коментарів Б. Деркача. – К., 1969. – С. 500; Його ж. Життєпис І. П. Котляревського // Котляревський І. П. Твори. У 2 т. – К., 1969. – Т. 2. – С. 224.

³⁰ Іван Котляревський: Бібліографічний покажчик: 1798–1968 / Склад М. Мороз. – К., 1969. – С. 9.

³¹ Мороз М. Іван Котляревський: Семінарій. – К., 1969. – С. 190.

³² Історія української дожовтневої музики / Загальна редакція та упорядкування О. Шреер-Ткаченко. – К., 1969. – С. 183.

³³ Шреер-Ткаченко О. Історія української музики: Розвиток української музичної культури від найдавніших часів до середини XIX століття. – К., 1980. – Т. 1. – С. 182–184.

³⁴ Булат Т. Український романс. – К., 1979. – С. 63–64.

³⁵ В книзі Б. Вольмана “Русские нотные издания XIX – начала XX века” згадується також видана 1833 року “Мазурка” для фортепіано в чотири руки І. Барцицького, але цей твір нам виявити не вдалося. – Прим. М. Степаненка.

³⁶ Степаненко М. Фортепианное искусство Украины в дольсенковский период: Дисс. ... канд. искусствоведения. – К., 1989. – С. 136. (Тут і далі – переклад з російської мій. – Р. П.).

³⁷ Там само. – С. 136.

³⁸ Украинский журнал. – 1824. – № 15. – С. 139. Цит. за: Степаненко М. – Зазнач. праця. – С. 137.

³⁹ Степаненко М. Фортепианное искусство... – С. 137.

⁴⁰ Історія української музики. У 6 т. – К., 1989. – Т. 1.

⁴¹ Там само. – С. 268.

⁴² Там само. – С. 363.

⁴³ Там само. – С. 436.

⁴⁴ Корній Л. Історія української музики. – Ч. 3 (XIX ст.). – К. – Нью-Йорк, 2001. – С. 90.

⁴⁵ Кононова О. Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX століття. – Харків, 2004. – С. 26.

⁴⁶ Сокальський И. Антон Григорьевич Рубинштейн и музыкальные классы в Харькове при отделении Музыкального общества // Харьков. – 1880. – 6 апреля.

⁴⁷ Кононова О. Зазнач. праця. – С. 26.

⁴⁸ Муха А. Композитори України та української діаспори: Довідник. – К., 2004. – С. 24.

⁴⁹ Українська музична енциклопедія. – К., 2006. – Т. 1. – С. 151.

⁵⁰ Павло [Чубинський]. Український спектакль в Чернигове 12 и 15 февраля // Основа. – 1862. – Кн. 3. – С. 71–75.

⁵¹ Słownik muzyków polskich. – Т. 1. – А.-Л. [Kraków, 1962]. – С. 28.

⁵² Błaszczak Leon Tadeusz. Dyrygenci polscy i obcy w Polsce działający w XIX i XX wieku [Kraków, 1964]. – С. 19.

⁵³ Державний архів Харківської області. – Ф. 3; опис 55; справа 30.

⁵⁴ Державний архів Харківської області. – Ф. 3; опис 95; справа 178.

SUMMARY

The statements of historians, literary critics, musicologists about little-known facts of musician and pedagogue Adam Bartsytsky's life and creative work are presented in the article for the first time. Undisclosed archive

documents which give more information about this personality of the Ukrainian and Polish musical cultures at the end of the 18th century and in the beginning of the 20th century are also published.